

ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ:

РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Загальнонаціональне опитування, присвячене темі прав людини в Україні, проведено Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва протягом 6–19 жовтня 2020 р. Загалом було опитано 2002 респонденти методом «віч-на-віч» за вибіркою, що репрезентує доросле населення України (за винятком непідконтрольних Уряду України територій). Вибірка репрезентативна за такими показниками, як стать, вік, тип поселення та область проживання. Максимальна випадкова похибка вибірки не перевищує 2,2%.

Це вже третє загальнонаціональне дослідження «Що українці знають та думають про права людини», яке проводиться Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром прав людини ZMINA та за підтримки проекту [«Права людини для України»](#), який впроваджується ПРООН в Україні та фінансується Міністерством закордонних справ Данії.

З попередніми дослідженнями за [2016](#) і [2018](#) рр. можна ознайомитися на сайті www.zmina.ua.

Висловлені у дослідженні думки можуть не збігатися з позицією ПРООН чи Міністерства закордонних справ Данії.

ЦІННОСТІ

- Ключовими цінностями для прав людини українці називають передовсім свободу (84% – як основна цінність), справедливість (73%) та безпеку (64%). До п'ятірки найважливіших цінностей також входять гідність (60%) та відповідальність – 57%. Далі йдуть рівність – майже 57% та вільний розвиток особистості – 53%. Рідше основними цінностями називають законслухняність (48%), порядок (48%) та матеріальну забезпеченість (47%). Найменш важливими для респондентів виявились цінності моралі (43%), патріотизму (38%) та толерантності (31%).
- Від 2016 року радикальних змін у сприйнятті респондентами цінностей, на яких базуються права людини, не трапилось. Однак присутня певна динаміка стосовно кількох цінностей. По-перше, стабільно зменшується важливість безпеки як основоположної цінності для респондентів. Це може бути пов'язано зі зменшенням інтенсивності збройного конфлікту на Донбасі, внаслідок чого респонденти менш акцентовано виокремлюють таку цінність. Загалом, порівняно з 2016 роком, кількість згадок безпеки як основної зменшилась більш ніж на 8%. До іншої когорти можна віднести цінності, стосовно яких спостерігається позитивна динаміка. «Толерантність», яка хоч і перебуває на останньому місці в списку важливих цінностей, зберігає позитивну динаміку впродовж двох опитувань поспіль. Порівняно з опитуванням 2016 року вона зросла на більш ніж 6%. Також стабільно збільшується вага цінності «відповідальність» з 49% до 57% (більш ніж на 8%).

НАЙВАЖЛИВІШІ ПРАВА

- Право на життя стабільно залишається найважливішим правом для українців впродовж трьох опитувань поспіль. Воно є ключовим для 4/5 опитаних (80% населення).

- Перелік топ-прав для респондентів, окрім найбільш згадуваного права на життя, умовно можна розділити на дві категорії: соціальні права та забезпечення недоторканості та справедливості. Так, право на соціальне забезпечення (59%), право на працю (53%), право на освіту (52%), право на житло (51%) та право на достатній життєвий рівень (44%) можна віднести до соціальних потреб індивідів. До іншої категорії прав можна віднести право на свободу та особисту недоторканість (55%), право на справедливий суд (54%), право самому розпоряджатися власною долею (45%), свобода думки, совісті та релігії (42%).
- Інші права, в тому числі культурні – менш важливі для респондентів і не ввійшли до переліку топ-прав, важливих для населення.

ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

- Понад чверть респондентів (26%) вважають, що ситуація в Україні щодо забезпечення прав людини і основоположних свобод за минулий рік змінилась на гірше. Ще 36% вважають, що практично нічого не змінилось. Лише кожен двадцятий стверджує, що ситуація змінилась на краще. Ще 16% не визначились з відповіддю.
- Оцінка рівня дотримання прав людини респондентами є достатньо посередньою. Дві категорії прав (культурні та політичні) оцінені респондентами на задовільному рівні (вище 3 умовних балів за 5-бальною шкалою). Інші групи прав отримали оцінку менше 3 балів: це базові права людини, соціально-економічні та екологічні права. Причому найнижче оцінені соціально-економічні та екологічні права.

ЗАХИСТ ВЛАСНИХ ПРАВ

- Більше третини опитаних українців заявили, що ніколи не стикались з порушенням своїх прав. Ще 16% не змогли однозначно відповісти на це запитання. Постійно стикаються з порушенням своїх прав 9%, а 20% стверджують, що таке іноді трапляється. Приблизно така ж частка (19%) вказали, що таке бувало раз чи два.
- Найбільш ефективним способом захисту прав людини українці вважають звернення до засобів масової інформації (23%). Звернення до суду – на другому місці (21%). На третьому місці – звернення до Європейського суду з прав людини (20%). Однак, тривожно те, що 22% вважають, що в Україні взагалі немає способів захистити свої права.
- Лише 20% опитаних успішно захищали свої права. Приблизно рівні частки респондентів (по 40%) ніколи не намагалися захистити свої права, або пробували їх захистити, але ці спроби були марними. Попри це, такі показники є значно кращими, ніж під час попередніх досліджень. Частка респондентів, які пробували захищати свої права, зросла з 42% у 2016 році до 60% у 2020. І попри те, що основна частина респондентів не змогли захистити свої права у більшості випадків, збільшилась кількість тих, які успішно вирішили ці питання (з 14,5% у 2016 році до 19,3% у 2020-му).
- Серед тих способів, якими респонденти пробували захищати свої права, були наступні (ТОП-5, до яких вдавалися найчастіше): звернення до суду (16%); звернення до родичів, пошук потрібних знайомств (15%); звернення до місцевих органів влади (14%), звернення до поліції (12%); звернення до адвоката, до системи безоплатної правової допомоги (11%).
- Майже 60% опитаних вважають самосуд неприпустимим у будь-якому випадку. При цьому, з 2016 року суттєво зменшилась частка респондентів, які готові виправдовувати самосуд за певних обставин чи безумовно. Так, у 2016 році про неприпустимість самосуду заявляли 50% опитаних, то згідно з даними 2020 року, їх стало на 9% більше – 59%.

ДИСКРИМІНАЦІЯ І ТОЛЕРАНТНІСТЬ

- 61% українців вважають дискримінацію проблемою, яка існує в суспільстві. Ще п'ята частина респондентів вважає, що це взагалі не проблема і приблизно стільки ж не змогли відповісти на це запитання. При цьому кількість людей, які вважають дискримінацію дуже серйозною

проблемою, за чотири роки зросла з 14% до 18%. Найбільше дискримінацію як дуже серйозну проблему визначають респонденти в Києві, а найменше – в сільській місцевості.

- Вік (40%) та інвалідність (38%) опитані називають основними ознаками, за якими відбувається дискримінація в Україні. Також серед основних ознак згадують сексуальну орієнтацію (26%), стан здоров'я (26%) та майновий стан – 24%. Також значна частина респондентів вказала на те, що людей в Україні дискримінують за критерієм статі (23%) та етнічного походження (21%).
- Третина респондентів особисто стикались з проявами дискримінації. Ще 14% не змогли відповісти на це запитання. Водночас більше половини (54%) заявили, що ніколи не потерпали від цієї проблеми.
- Відповідаючи на питання, чи потрібно обмежувати права певних соціальних груп, респонденти розділилися. Зокрема, безумовно чи за певних обставин українці готові обмежувати права наркозалежних (63%), олігархів (50%), колишніх засуджених (46%), людей зі специфічними політичними поглядами – 46% та ЛГБТ (42%). Середній рівень підтримки обмеження в правах спостерігається стосовно ромів (38%) та безхатьків (31%). Респонденти менш готові обмежувати в правах безробітних (18%) та переселенців з Криму та Донбасу (20%). Порівняно з попередніми опитуваннями 2016 і 2018 року, дещо зріс рівень толерантності і зменшилась готовність населення обмежувати в правах майже соціальні групи.

ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ

- Найбільша частка опитаних (26%) не підтримують жодних варіантів амністії за злочини під час конфлікту на сході України. Ще 19% опитаних підтримують амністію всіх учасників конфлікту за весь час, але тільки не за тяжкі злочини (навмисні вбивства, катування, грабежі та вчинення міжнародних злочинів). Однак для 30% опитаних було важко відповісти на це запитання.
- Абсолютна більшість українців вважають, що застосування тортур (катувань) до ворогів під час збройного конфлікту не може бути виправданим. Легальна мотивація заборони (цього не дозволяє закон) спостерігається у 39% респондентів. Гуманістична мотивація спостерігається у співмірної частки – 36%. Водночас, 9% респондентів вважають, що мета виправдовує засоби – тому тортури можуть бути виправданими, якщо потрібно добитись необхідних відомостей. Ще майже 7% вважають, що це адекватна відповідь на такі ж дії ворога. Також більше 15% не змогли відповісти на це запитання.

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ

- Найпопулярніший спосіб дізнатись інформацію про права людини – з телевізійних програм (55%). Другий за популярністю – інтернет (38%). Ще 35% респондентів дізнаються про права людини від друзів, родичів, колег. При цьому частка людей, які дізнаються про свої права з телебачення, з 2016 року суттєво зменшилася (з 75% до 54%), а таке джерело як інтернет, навпаки, зросло – з 30% до 38%.